

A semleges magánhangzójú tövek veláris tővéghangzójának az eredetéről

Sinkovics Balázs – Zsigri Gyula

Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék

(sinkov@hung.u-szeged.hu; zsigri@gmail.com)

A magyar hangtörténeti leírásokban többnyire tényként fogadják el, hogy a veláris *j* az ősmagyar korban, sőt még az ómagyar korban is létezett. Legutóbb Kis Tamás (2005) sorakoztatott fel érveket az ősmagyarban veláris *j*-t feltételező rekonstrukció ellen. Érveit meggyőzőnek tartjuk, a semleges magánhangzójú tövek illeszkedését viszont nem az általa javasolt szóhangrendre hivatkozva írjuk le – ez ugyanis semleges magánhangzójú tövek esetén kiszámíthatatlanul véletlenszerű –, hanem olyan nyelvallapotot feltételezünk, amelyben a toldalékok hangrendjét nem a többelseji magánhangzó hangrendje szabta meg, hanem a tővéghangzóé. A **βizš* ‘víz’ nem azért kap magas hangrendű toldalékokat, mert a benne levő *i* palatális, hanem azért, mert a tővéghangzója az. Ugyanígy a ‘híd’ jelentésű ősmagyar szó sem a benne levő veláris *j* miatt kap mély hangrendű toldalékokat, hiszen Kis Tamással egyetértésben nem azt feltételezünk benne, hanem a veláris tővéghangzó miatt: **χids*. A semleges magánhangzójú tövek szóhangrendjének a véletlenszerűségét így kiküszöböljük ugyan, de ha nem tudunk számot adni a tővéghangzó hangrendjéről, akkor elemzésünkben a szóhangrend helyett a tővéghangzó hangrendje lesz megjósolhatatlanul véletlenszerű.

Azt állítjuk, hogy a bizonytalan eredetű szavaktól eltekintve a semleges magánhangzójú tövek tővéghangzója az esetek többségében vagy ősi örökség, vagy van forrása az átadó nyelvben.

Azokban az ősmagyarban hagyományosan veláris *j*-val rekonstruált finnugor/ugor eredetű tövekben, amelyeknek az alapnyelvi rekonstrukciójában veláris magánhangzó, de nem *j* van, a veláris tővéghangzót ősi örökségnek tartjuk. Ilyen például a **fiγs* ‘fiú’ tőnek már az alapnyelvben is veláris tővéghangzója (< **poika*), vagy az **iβs* ‘isz(ik)’ < **jūke*- tőnek a többelseji magánhangzó hatására velárisává váló tővéghangzója.

A szláv eredetű szavak tővéghangzója az ószláv *ъ* velarizációját örökli: *csín* < *csinъ*, *zsír* < *zsirъ*.

Az ősmagyarba olyan jövevényszavak is bekerültek, amelyek az átadó nyelvben mássalhangzóra végződtek, ilyen például az alán eredetű **χids* ‘híd’ < **χīd*. Ennek a szónak az esetrag nélküli nominatívuszi alakja nem illett bele az ősmagyar tövek rendszerébe. A **χīd* paradigmájában a legrövidebb magánhangzóra végződő szóalak a mai oszét *χidj*-hoz hasonlóan az alánban is a genitívusz lehetett. A magyar **χids* ennek a veláris esetragnak a mintájára egészülhetett ki mély hangrendű tővéghangzóval.